KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE'DE FEMİNİZM ÜZERİNE BİR DENEME

Muhammet Fatih DEMİRDAĞ[*]

Özet
Küreselleşme olgusu sosyal bilimler alanında en çok tartışılan kavramlardan biridir. Küreselleşme terimi, dünya çapında ekonomi, siyaset, kültür, sağlık, sosyal hayat, vb. birçok konuda büyük bir değişimi ifade etmektedir. Teknolojik gelişmeler, politik etkiler, ekonomik baskılar, değişen fikirler, sosyal ve çevresel sorunlardaki artış gibi çok sayıda itici ve zorlayıcı güç küreselleşmeyi etkilemektedir. Bu çalışmada, küreselleşme ve feminizm ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye'de kadın hareketinin temelleri ise Osmanlı'ya kadar uzanmaktadır. Belirli zamanlarda yavaşlamalar olsa da günümüze kadar farklı biçimleri ile feminist hareketler Türk toplumunu etkilemiştir. Cumhuriyet döneminde modernleşme çabaları içinde yer alan kadın hareketleri, 1980'li yıllarda kamusal alandaki talepler ve kimlik farklılıkları ile gündeme gelirken, kadınlar zaman zaman taleplerinin karşılıklarını almışlar zaman zaman mücadeleye devam etmişlerdir. 1990 yılları sonrasında da kadın mücadelesi akademik alandaki çalışmalara da konu olmaya başlamıştır.
Anahtar Kelimeler: Küresel, Küreselleşme, Türkiye, Feminizm, Hareket.

A TREATISE OF THE GLOBALIZATION AND FEMINISM IN TURKEY

Abstract
The concept of Globalization has been one of the most controversial issue in the field of social sciences. The term globalization, like world-wide economy, politics, culture, health, social life, etc.. represents a big change in many aspects. The increase in the number of forces such as technological developments, political influences, economic pressures, changing ideas, social and environmental issues influences globalization. In this study, Globalization and feminism are examined, As to Turkey, the basics of women's movement go back to the Ottoman Empire. Even if there were decelerations at certain times, feminist movements with its different forms have affected Turkısh society so far. Women's movements, taking part in modernization attempts in Republic Period and having come up with the demands in public space and identity differences in 1980's, women got in return for their demands at times however they went on struggling at times. Post 1990s, women's struggles started to be subject to the studies done in the academic field.
Key words: Globular, Globalization,Turkey, Feminism, Movement.

Giriş

Küreselleşme olgusu, en genel anlamıyla 'dünya düzeni' sorununa kavramsal bir giriş olarak değerlendirilmektedir (Robertson, 1999:89). Kavram olarak "küresel" (global) sözcüğünün kökeni, 400 yıl öncesine gitse bile, "küreselleşme süreci" (globalization), oldukça yeni bir olgudur. İlk olarak 1960'larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerden sonra ise sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Waters, 1995:2). 1990'lara gelindiğinde de, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir. Küreselcilik (globalism) kavramıysa, dünyanın bütün bölgelerine Anglo-amerikan kapitalizm modelinin ve onun temel norm ve değerlerinin yayılmasına dayanan güçlü bir politik ideolojiye gönderme yapmaktadır.

London School of Economics Yönetim Kurulu Başkanı Antony Giddens küreselleşmeyi dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması ve bu yoğunlaşmanın yerel olayları kilometrelerce uzaktaki olaylar tarafından biçimlendirilmesi olarak tanımlamıştır (Manfred, 2006:28; Giddens, 1998:68). Bir başka ifadeyle, küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal ve teknolojik ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Küresel çağ olarak adlandırılan bu

[*] Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi SBE, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Email: demirdagfatih06@gmail.com.

dönemde daha karmaşık bir çevre içerisinde yaşama zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insanlar birbirleriyle geçmişe oranla daha fazla bağlantı içerisindedir ve mesafe tanımadan hayatlarını değiştirmekte olan küresel ağlara takılmaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1996:1).

Bu çalışmanın amacı, küreselleşme ve feminizm ilişkisine değinmektir. Zira Küreselleşme, tüm toplumsal dinamikleri baskı altına alan ve onlara bir hegemonya uygulayan, uluslar arası yönelimleri açıklamakta kullanılan, kendi karşıtlarını ortaya çıkaran ve süreci açıklayan moda bir kavram haline gelmiştir. Ayrıca Küreselleşme dünyayı küçülten aynı zamanda dünyanın sorunlarını büyüten bir olgudur. Feminizm ise genellikle, cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırmaya çalışan bir hareket olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda, eşitsizliğin, her anlamda baskı ve sömürünün engellenmesi, kadın cinsinin ikincil konumdan kurtarılması çabalarını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de feminist hareketin temelleri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı kadın hareketi daha çok aydın kesim kadınlar arasında çeşitli dernekler ve örgütlenmiş çeşitli yayınlar aracılığı ile sesini duyurmuştur. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de feminizmin gidişatı değişmiş, feminist teori farklılık tartışmaları ile güncellik kazanmıştır. Feministler, kamusal alanla bütünleşme talepleri yanında, her bir kadının ayrı birer "kimlik" olduğu ve farklılıkları ile birlikte toplumu oluşturduklarını vurgulamıştır.

Küreselleşmenin Tanımı ve Özellikleri

Küreselleşmeyle ilgili olarak üç farklı yaklaşım olduğu bilinmektedir. Bunlar; Hiperküreselleşmeciler, Kuşkucular ve Dönüşümcülerdir. Küreselleşme "uluslararasılaşmadan" daha ileri ve kompleks bir kavram olup; bu bağlamda mal ve hizmet akımlarının ülke ve bölge sınırları içinde artmasını sağlayan ve ekonomik faaliyetlerin uluslararası alanda dağılımını artırmak suretiyle ulusların fonksiyonel entegrasyonu sağlayan bir olgudur (Dicken, 1992:1). Harvey' e göre küreselleşme "Dünyanın küçülerek yoğunlaşması, iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmelerin, haberleşme ve ulaşımı daha kolay, daha hızlı ve daha ucuz hale getirmesinin ve böylelikle karşılıklı bağımlılığın artmasının sonucudur. David Harvey'in "zaman-mekan sıkışması" olarak da tanımladığı bu durum, dünyanın "tek bir mekan" olarak küçülmesini, yani Mc. Luhan'ın tabiriyle dünyanın "küresel köye" dönüşmesini hızlandırmıştır. Böylece, bilgiyi toparlama, değerlendirme, kullanma ve üretime uygulama daha hızlı ve daha verimli hale gelirken, toplumsal yapıyı etkileyen yönetim, üretim, tüketim ve dağıtım alanlarında köklü değişim ve dönüşümler yaşanmıştır (Çoştu, 2005:97). Yine bir başka ifadeyle küreselleşme, "mal ve hizmet akımlarını kapsayan ekonomik aktiviteleri ve bu aktivitelerin bölge ve ülke sınırları içinde artmasını sağlayan, ülke ve bölgelerarası insan akımlarını da dikkate alan mikro ekonomik bir süreçtir". Oman'a göre bu süreci yaratan aktörler; firma, banka ve birey gibi birimlerdir. Bu süreç, genelde bir rekabet süreci içinde oluşur (Oman, 1994:33). Küreselleşmeye olumlu bir gözle bakan bu tanımlamalar, küreselleşme sürecinde ülkelerin daha entegre hale gelerek ülkeler arası ilişkilerin sıcak hale geldiği ve zıtlaşmanın çözümlenerek başta ekonomik olmak üzere her alanda entegrasyon ve uluslararasılaşmanın öne çıktığını öne sürmektedir.

Muhalifler arasında ise, Boratav, Kepenek, Kazgan, Jessop, Yeldan gibi isimleri sayabiliriz. Boratav küreselleşmeyi, "soğuk savaş döneminden sonra, kapitalizmin yeni bir açılımla dünya geneline yayılmasıdır" şeklinde ifa eder (Boratav, 2001:16). Kepenek ise "bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olarak, kapitalizmin yaşamakta olduğu nitelik dönüşümüdür" diyerek tanımlamıştır (Kepenek, 1990:26). Kazgan da "ciddi bir olgu ve gerçekliktir, son derece yıkıcı sonuçlar ve sorunlar yaratmaktadır ve bütün parlak söylemlere rağmen, büyük sermayenin içine girdiği bunalımdan kurtulmanın arayışından başka bir şey değildir." Demiştir (Kazgan, 2002:67).

Jessop'a göre ise küreselleşme "neo-liberalizmin daha insani bir maskeyle pazara sunulması projesidir." Bu proje son zamanlarda beklenmedik krizlerle ve karşı duruşlarla karşılaşmıştır. Bu projenin gerçekleşmesi uğruna insanlığın dünya ölçeğinde ödediği bedel, gittikçe artan yoksulluk, işsizlik ve sosyal dışlanmışlık olmuştur (Günsoy, 2006:160). Son olarak Yeldan'da "neo-liberalizmin ideolojik bir söylemidir ve küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir." şeklinde belirtmiştir (Yeldan, 2003:428).

Küreselleşme sürecine temkinli ve eleştirel bir gözle bakan bu tanımlarsa, küreselleşme sürecinin aslında yeni bir olgu olmadığını ve kapitalizmin bir nitelik dönüşümü olarak ortaya çıktığını, bu sürecin yok ederek ürün elde eden bir makine olduğunu ve ülkelerin bu süreç sonunda karşılaştıkları durumların yoksulluk, işsizlik ve krizlerden ibaret olduğunu ifade etmektedir. Genel olarak tanımlardan da anlaşıldığı üzere küreselleşmenin daha çok ekonomik ve ideolojik bir yönü olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ancak, küreselleşme sürecini yalnızca ekonomik ve ideolojik süreçle sınırlamak yanlış olabilir. Bu bağlamda ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik, siyasal ve politik süreçleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Keza aralarında bütüncül bir etkileşim ilişkisi söz konusudur.

Küreselleşme olgusu bazı sosyal bilimcilere göre yeni bir olgu olmayıp, modern kapitalizm öncesi dönemlerden daha da önce, milattan önce birinci bin yıldan itibaren ticari ilişkiler ve askeri fetihler şeklinde küreselleşmenin başladığı ifade edilmektedir (Kartal, 2007:261-262). Zira küreselleşmenin, ilk ortaya çıkışının XVI. yüzyıla kadar uzandığını ifade eden görüşler de mevcuttur (Arslanel ve Eryücel, 2013:24). Nitekim bu yüzyılda coğrafi keşifler ve sömürgecilik sayesinde hem ekonomik faaliyetler yerellikten çıkmış, hem de devletler ve kültürler arasındaki ilişki ve etkileşimler giderek güçlenmiştir (Ekmekçi vd. 2013:91-117). Küreselleşme, son çeyrek yüzyılda özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen büyük gelişmeler sonucu insanlığın önemli gündem maddesi haline gelmiş bir süreçtir. Günümüzde ise ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen her alandaki değişimi ifade etmek için kullanılan "*sihirli*" bir sözcük durumundadır (Bozkurt, http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/kuresellesme-kavram-gelisim veyaklasimlar.htm).

Küreselleşme sürecinde kitle iletişim araçları sayesinde toplumlar birbirine yakınlaşmaya, kültür alışverişi hız kazanmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler yeni küresel medya endüstrisinin doğmasına da yol açmış, üretim belirli bir mekâna hapsolmaktan çıkarak yurtsuzlaşmıştır (Özkan, 2006). İletişim teknolojisindeki gelişmelerin ortaya çıkardığı ortak yaşam alanları ile gündeme gelen küreselleşme olgusu, yerel alışkanlıkları değiştirerek ve ulusal sınırları aşarak insanları birçok bakımdan ortak bir yaşam tarzına doğru yönlendirmektedir (Ulugay, 2001). Yani ortak bir köy şekline bürünmektedir[*] (Larrain, 1995:207). Zira dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olaylardan yerkürenin başka noktalarında gerçekleştirilen etkinlikler, giderek daha fazla oranda etkilenmektedir. Bu bağlamda, yerel grupların ya da toplulukların alacakları herhangi bir kararın ve/veya yapacakları herhangi bir uygulamanın yansımaları yerkürenin başka noktalarında da hissedilmektedir.

Küreselleşme kavramının karmaşık ve iç içe geçmiş çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Giddens oluşumunu üç ana başlık altında toplamıştır. Birincisi; soğuk savaşın bitmesi ve Sovyetler birliğinin dağılması sonrasında ülkelerin birbirine daha da

[*] McLuhan'ın "evrensel köy" benzetmesiyle işaret ettiği, birbirinden giderek daha fazla haberdar olan bir dünya düzenine denk düşen küreselleşme, "küresel ölçekte işleyen ve sınırları aşarak toplumları ve kurumları yeni zaman-mekan bileşimlerinde entegre edip bağlayarak, gerçekte ve deneyimde dünyayı birbirine daha bağlı duruma getiren süreçler" şeklinde tanımlanabilir; (Larrain, 1995:207).

yakınlaşması. İkincisi; bilgi teknolojilerinin gelişmesinin, bilginin dünya çapında yayılmasına ve insanların küresel bir bakış açısına sahip olmasına yardım etmesi. Üçüncüsü; uluslar arası şirketlerin etki alanlarının ve etkilerinin artmasıyla, üretim ve tüketim ağlarının tüm dünyaya yayılmasıdır (Demir, 2005:12).

Küreselleşmenin aslında bir "masal" olduğunu ve kısıtlı bir alanda gerçekleştiğini ya da olgunun teknoloji gibi tek bir etkenden kaynaklandığını ileri süren yazarlar bile bu etkilerin sosyal, siyasi, kültürel ve diğer boyutlardaki yansımalarını kabul etmektedirler. Ayrıca İnsani kalkınma raporuna göre küreselleşme yeni bir olgu olmasa da şu dört alanda farklıdır: Yeni pazarlar, yeni aracılar, yeni aktörler ve yeni kurallar.

> *"Yeni Pazarlar: Yabancı para ve sermaye piyasaları küresel olarak birbirine bağlıdır ve 24 saat işlem yapılabilir. Küresel düzeyde, milyarlarca dolar değerindeki işlemler, elektronik devreler vasıtasıyla saniyelerle gerçekleştirilmektedir. Dünya finansal piyasalarında her gün 1-5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Küresel düzeyde bütünleşmiş finansal piyasalar tarihte ilk defa gerçekleşmektedir. Ayrıca, hizmetler, bankacılık, sigorta ve taşımacılık alanlarında yeni piyasalar ortaya çıkmakta ve piyasalar anti-tröst kanunlarıyla yeniden düzenlenmektedir.*
>
> *Yeni Araçlar. İnternet linkleri, mobil telefonlar, medya ağları teknolojik açıdan tarihte ilk defa ortaya çıkmıştır. Ve bütün bu teknolojiler, küreselleşmenin teknolojik alt yapısını oluşturmaktadır.*
>
> *Yeni Aktörler: Dünya Ticaret Örgütü ulusal hükümetlerin üstünde bir otoritedir. Çok uluslu şirketler birçok ülkeden daha büyük bir ekonomik güce sahiptir, küresel gönüllü kuruluşlar (NGO) ve ulusal sınırları aşan diğer gruplar ortaya çıkmıştır.*
>
> *Yeni Kurallar: Ulusal hükümetlerin gücünü daraltan ve ulusal hükümetleri daha çok bağlayan ticaret, hizmet ve entelektüel mallar üzerinde çok taraflı anlaşmalar gündeme gelmiştir. Küreselleşme 18. ve 19. yüzyıldan itibaren devam eden bir süreç olarak değerlendirilebilirse bile özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ekonomik, teknolojik ve ideolojik faktörlerinde etkisiyle geçmiştekinden çok farklı bir çehre ve hız kazandığı söylenebilir"* (Yılmaz, 2006:13-14).

Küreselleşme ve Feminizm

Feminizmi, genel olarak kadın erkek ayrımcılığına karşı çıkarak, cinsler arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan görüş olarak tanımlamak mümkündür (Marshall, 2005: 240). Feminizmin hareketi, kadınların insan temel hak ve hürriyetlerinden faydalana bilmelerini, siyasal, sosyal, hukuki ve eğitim alanlarında erkeklerle eşit olma gibi temel hedeflere ulaşmak için ortaya çıkmıştır. Feministler ataerkil sisteme, erkek egemenliğine karşı mücadele vermektedirler (Cevizci, 2000:564). Bir başka ifadeyle, feminizm kadının baskıcı toplumsal pratik ve ideolojilerden kurtuluşu için mücadele vermektedir (Agacınski, 1998:65).

Feminizm, '90'lı yıllardan bu yana özeleştiri içerisinde bulunmaktadır. Evrensel ve kapsayıcı örgütlenme modellerinin olanaksız olduğunun belirlenmesi "nasıl bir feminizm" sorusunu gündeme getirdi ve feminizm küreselleşme kapsamında demokrasinin ve devletin yeniden yapılandırılması sürecinde yeni bir rol üstlendi. Bu yeni durumda feminizm, eşitlik ideallerinden vazgeçerek, gündemini neoliberal politikaların yaygınlaşması; sosyal devletin ortadan kaldırılması ve sivil toplumculuğa meşruiyet kazandırılması olarak belirledi (Bauman 1998:42).

"Kadın hareketi", uzun dönem iki farklı kanaldan akışını sürdürdü. Biri, kadınların ezilmesini erkek egemenliğine bağlayan, sınıfsal bir eleştiri bilincinden yoksun, kadın sorununun üretim biçimiyle ilişkisini sorgulamaksızın bölüşüm süreçlerinde yapılacak düzenlemelerle çözülebileceğine inanarak biçimsel eşitliğin sınırlarını zorlayan feminizmdi (Butler, 2008:56). Diğeri, kadınların başından beri çıkarları birbirine karşıt sınıflara

bölündüğünü, kadın sorununun kaynağının ekonomik sömürü ilişkilerinde bulunmasından dolayı bu sorunun çözümünün biçimsel değişikliklerle değil de sistem değişikliğiyle gerçekleşebileceğini söyleyen emekçi kadın hareketiydi (Bauman, 1999:78). Son dönem feminizm kuramcılarından Nancy Fraser şöyle anlatmaktadır:

> *"Günümüzde kadınlar çoğunlukla aile geçindirme ve bakım işlerini birleştirmektedir; ama büyük bir zorluk ve zahmetle. Sanayi sonrası refah devleti erkeklerin aynı şeyi yapmasını sağlamalı, bu arada kurumları zorluk ve zahmeti ortadan kaldırmak için yeniden düzenlemelidir. Öyleyse bu refah devleti neye benzeyecektir? İşlerin hepsi çalışanların aynı zamanda bakıcı olduğunu da varsayacaktır. Emekçilerin bütün bakım işini sosyal hizmetlere aktarması öngörülmeyecektir. Bazı gayrı resmi bakım işleri kamu tarafından desteklenecek. öteki destekli bakım işleri ailelerin tamamen dışında – sivil toplumda- olacaktır. Devletin kaynak sağladığı, ama yerel düzeyde örgütlenmiş kurumlarda çocuksuz yetişkinler, yaşlı insanlar ve akrabalık temelli yükümlülükleri olmayan başkaları, anne babalar ve öteki insanlarla birlikte demokratik, özyönetime dayalı bakım etkinliklerine katılacaklardır"* (Küçük, 2000:438-439).

Küreselleşmenin, akademik Feminist literatürde 1990'ların ortalarından itibaren yer almaya başladığı belirtilmektedir (İnceoğlu, 2012:113). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler'de Feminist Kuram'a göre, dünyanın küçülmesi, devlet sınırlarının şeffaf hale gelmesi şeklinde de ifade bulmaktadır (Enloe, 2003:252). Bununla birlikte, Batı Feminizmi küreselleşmeyi, ataerkillik ve ırkçılık gibi baskı sistemlerinden biri olarak değerlendirmektedir (İnceoğlu, 2012:117).

Robin Morgan'ın 1984 tarihli *Sisterhood is Global: The International Women's Movement Anhotlogy (Kızkardeşlik Küreseldir: Uluslararası Kadın Hareketi Antolojisi)* başlıklı kitabı küresel kızkardeşlik anlayışına dair yazılmış olan en önemli kaynak olarak kabul edilmektedir (Naghibi, 2007:76). Zira söz konusu kitabın kendini uluslararası kadın hareketinin antolojisi olarak tanımlayan tek metin olduğu söylenmektedir (Mohanty, 2008:159). Morgan'ın, *Sisterhood is Global* adlı kitabın giriş bölümü olarak yazdığı "Planetary Feminism: The Politics of the 21st Century" (Evrensel Feminizm: 21. Yüz Yıl Politikası) başlıklı metni uluslararası kadın hareketini konu alan bir metindir. Söz konusu metin kültürel sınırlar içindeki ve arasındaki tartışmalı deneyim, farklılık ve mücadele kavramları üzerine kuruludur. Ayrıca Morgan'a ait kitabın, Afganistan'dan Zimbabve'ye kadar yaklaşık yetmiş farklı ülkedeki kadın hareketlerini ve kültürlerarası karşılaştırmaları kapsaması açısından da önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Küreselleşme ve Türkiye'de Feminizm Hareketleri

Osmanlı toplumu örgütlenme sisteminde kadın, dinsel- kültürel etkenlerin yanı sıra otoriteryen ve ataerkil gelenekselliğin etkisine bırakılmıştır. Erkeğin üstünlüğü ve buna bağlı olarak kadının erkeğe eşit olmadığı düşüncesinin Müslüman-Türk toplumunun temel değerlerinden olması, Türkiye'deki kadın hareketlerinin ne kadar güç bir noktadan işe başladıklarının göstergesidir (Arat, 1980:43-45). Zira Ataerkil toplumlarda geçerli olan geleneksel cinsiyetçi iş bölümü, kadını öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutar. Kadınlar toplumsal cinsiyet görüşlerinin sınırladığı çerçevede bir hareket alanı bulurlar. Geleneksel ideoloji kuşaktan kuşağa aktarıldığı için toplumsal yaşamda kadına ve erkeğe özgü olarak nitelenen işler de geleneksel olarak belirlenir.

Aile içerisinde ilişkiler patriarkal (ataerkil) ağırlıklıdır. Büyüklük ve yapı bakımından aile çekirdekleşse de, aile içi ilişkilerde son sözü erkekler (ve yaşlılar) söyler yani onlar egemendir (Çakır, 1996:210). Türklerin İslam dinini kabul etmeden önceki çağlarda kadının erkeğin yanında yer alması gerektiği biliniyordu. Daha sonra İslam Dini ve İslam Hukuku

kadın hakları için birçok olumsuzluğu beraberinde getirdi düşünüldü. Zira İslamiyet'ten önce Türk kadını eşiyle birlikte özgür ve eşit yaşam koşullarına sahipti. Kadına bu özgürlüğü doğal yaşam koşulları sunuyordu. İslamiyet'e geçişten sonra ise kadının, edilgenleştirilmiş ve sınırlandırılmış bir yaşama itildiği düşünülmekte idi.

Türkiye'deki kadın hareketi geçmişi 19. yüzyılın sonuna kadar gitmektedir. II. Meşrutiyet döneminde 1908'de kadınların kurdukları çok sayıda dernek ve çıkardıkları çok sayıda yayınla ulaşan, Osmanlı toplumunda kadınların, özellikle aile içinde, zevcelik ve annelik rolleriyle sınırlandırılmalarını eleştiren ve eğitim, çalışma, toplum hayatına katılma talepleriyle ortaya çıkan güçlü bir kadın hareketi vardı. Osmanlı düzeninde aile ve evle sınırlı kalan yaşam modeline alternatif oluşturabilecek bir model sunma konularına önem verdi.

Osmanlı kadın hareketinde başlamasına neden olan, Batıda feminist teorinin oluşmasından ve kadın hareketinin kitleselleşmesinden önceki dönemde, hayır örgütleri ve özel gruplar tarafından gerçekleştirilmeye çalışan kadınlar arası iletişimin bir benzerinin sağlanması için atılan adımdır (Çakır, 1990:214).

Osmanlı imparatorluğunda, kadın hareketlerinin ilk istekleri eğitim ve aile içerisindeki kadın konumlarının düzeltilmesi ile alakalıydı. Ayrıca II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan kadın dergileri, dönemin kadınlarının Avrupalı hem cinslerinin feminist mücadeleden haberdar olduğunu göstermektedir. Hatta bu dergilerde, Avrupa'dakilere benzer eylem çağrıları da yankılanmıştır. Osmanlı kadını için feminist hedefler, Avrupalı kadınlara benzemek onlar gibi gezip dolaşmak ve ev dışında var olabilmek, bir başka ifadeyle hürleşebilmekti (Arat, 1996:45). Lakin Cumhuriyete kadar Türk kadını siyasal alanda pek bir hak talebine girmediği, ancak kendilerini yetiştirebilecekleri alanlarda yer alarak mücadelelerini sürdürdükleri görülmüştür. Bu bağlamda, kadınlar eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesine neticesiyle sosyal ve çalışma alanlarında yer almaya başlamışlardır. Cumhuriyet ve Atatürk devrimi ise Türk kadını için çok olumlu koşullar ve erkeklerle hak eşitliği getirmiştir. Ayrıca 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yapılan değişiklikle kadınlar milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazandılar. Siyasi haklar bakımından kadın ile erkeği aynı konuma getiren bu kanun ile Türkiye'nin daha demokratik halin yansımasına büründü ve siyasi boyutların gelişmesi açısından katkı sağlandı.

Cumhuriyet dönemi ilk kadın dergilerindeki mücadele, ideal kadın tipi ve Cumhuriyet Kadını gibi konulardı. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan devrimlere bakıldığında bu devrimlerin genellikle Türk kadınına yönelik olduğu görülmüştür. Zira Cumhuriyetin, kadınların eğitim ve meslek gibi kanallardan haklar elde etmeleri sağlaması ve konumlarının düzelmesiyle birlikte, feminizme sırt çevrildi. 1950'den 1970 ortalarına kadar kurulan kadın derneklerinin pek çoğu bugünde sürdürdükleri, kazanılmış hakların, özellikle laik devletin İslami bir düzene geri dönmesine karşı güvencenin savunmasına öncelik verdiler Çakır, 1990:60).

1980 yıllarına geldiğimizde, Türkiye'de kadın haklarını savunan birçok dernek ve kuruluşların oluştuğunu, yayın organlarının kurulduğunu, bu alanda yazılmış birçok kitabın Türkçeye çevirisini ve özgün yazıların yazılmış olduğunu görmekteyiz. Buna ilaveten 1980'lerin sonunda, Türkiye'de liberal kadın hareketinin yanı sıra farklı bakış açıları da tartışılmaya başlamıştır. 1980 sonrası kadın hareketini oluşturan feminist kadınlar devletin kadına ilişkin kimi uygulamalarına karşıydılar. 1980 sonrası kadın hareketinin bir başka nedeni de 1960 sonrası Batıda gelişen feminist akımların etkisidir. Laik olan bu hareketi, 1980 sonrası güçlenen İslamcı gruplara karşı farklı tavır almıştır. Kadın-erkek eşitliğine karşı büyük bir tehdit olan İslamcı hareket kadın hareketinin önemli bir sorunuydu (Arat, 1996: 60).

Türkiye'de feminizm olgusu 1980'den sonra küçük gruplar şeklinde oluşmuştur. 1989'da I. Feminist Hafta Sonu ve I. Kadın Kurultayından sonra politik ve ideolojik sorunla gündeme geldi ve bu sorunların giderilmesi için birçok çalışmanın yer aldığı bir dönemdir. 1980'lerde daha gevşek örgütlenmeler içinde ve daha çok bilinç yükseltme grupların şeklinde

yapılan çalışmalar 1990'ların kamu politikaları içine yerleştirilmeye çalışıldı. 1980'li yıllarda feminist hareketin yaptığı kampanyalarla kamusal desteği, özellikle de feminist olsun olmasın kadınların desteğini arkasına aldı. 1990'ların kurumsallaşma dönemi oluşu, Türkiye'nin genel politik atmosferiyle ilgiliydi. 90'lar toplumsal muhalefetin gerilediği ve sokakların boşaldığı, politik dönemin muhalifler tarafından belirlendiği bir dönemdi. 90'larda feminizm büyük şehir hareketi olmaktan uzaklaştı. Diyarbakır, Antalya, Mersin, Gaziantep, Adana ve Eskişehir'de de örgütlendiler. 1990'larda bütün dünyada proje feminizmi olarak adlandırılan tarz büyük bir yaygınlık kazandı. Proje feminizmi yaygınlaştırmayı kolaylaştırırken 90'larda feminist hareketin politik içeriğinin seyrelmesine neden oldu (Arat, 1980:56). Son olarak 1980-1990 arası Türkiye'de kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin varoluş problemlerinin tartışıldığı, kadın olmanın ve kadınlığın anlamının belirginleştirildiği, feminizmin bir toplumsal proje olarak tartışıldığı bir periyodu oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Günümüz Türkiye'sinde ataerkil geleneklerin ve kültürel değerlerin varlığını sürdürdüğüne ve ürettikleri cinsiyetçi yargılarla kamusal ve özel alandaki etkilerini sürdürdüklerine de şahit olmaktayız. Keza kadınların kendilerine tanınan yasal haklar ve mevcut hizmetlerden haberdar olamamalarında etken iki bariz nedenden biri ekonomi diğeri de eğitimdir. Buradan da anlaşılmaktadır ki kadınların eğitim ve istihdam sorunlarının giderilmesinin yanı sıra Ataerkil anlayışı değişime uğratabilecek çalışmalar ortaya koyarak tutucu zihniyet dönüşüme uğratılmalıdır. Bu da ancak yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşlarının rollerini güçlendirecek hukuki, siyasi mekanizmaların devreye sokulması kurumsal ve eğitimsel alt yapının geliştirilmesiyle mümkün olmaktadır.

Sonuç

Küreselleşmeye çok boyutlu ve dinamik bir olgusal gerçeklik olarak yaklaşmak gerekmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan teknolojik, ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve ekolojik gelişmeler, toplumların alışkanlıkları, yaşam tarzları ve gereksinimleri üzerinde önemli değişimlere sebep olmuştur. Küreselleşme süreci de bu perspektifle ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel ve politik dünyayı kapsayan örüntüler sistemi şeklinde kabul edilecek olursa, küreselleşme olgusunun bu değişim ve dönüşüm süreçleri açısından ehemmiyeti belirgin bir hale gelmektedir. Ayrıca küreselleşme, "yaşadığımız dünyanın bugünkü durumunu" çözümleme iddiasında bulunan bir kavramdır. Homojenleşme ve heterojenleşme süreçlerinin eşzamanlılığı ve ilişkiselliği bağlamında işleyen açık uçlu bir süreçtir. Ne tam homojen ne de tam heterojen olabilmiştir.

Günümüzde yaşanan bu sürecin mihenk taşını teknolojik gelişmelerin oluşturduğunu ifade edebiliriz. Buna ilaveten değişimden ve dönüşümden en yoğun etkilenen toplumsal alan, ekonomik alan olmuştur. Bu etkileşim ekonomik alanla sınırlı kalmayıp, belirli bir zaman gecikmesiyle de olsa sosyal, politik ve kültürel alanlara aksetmesi, toplumsal değişimin hız kazanmasına zemin hazırlamıştır. Feminizm ise kadını ön plana çıkaran bir dünya görüşü olarak küreselleşmeyle birlikte kadın kimliğinin zarar gördüğünü savunmaktadır. Bugün kapitalist sistemde kadın cinselliğinin son raddesine kadar kullanıldığı bir duruma gelmiştir. Kadın modern toplumsal ortamın eğlence, kozmetik, medya dünyasında yer alarak erkeklerin baskın olduğu bir dünyada kendisine temsil alanı oluştururken, diğer taraftan da endüstri ortamında üretilen ürünlerin birincil alıcısı durumundadır. Böylece kadın ticari bir feleğe çark olarak araç konumunda olmuştur.

İslam içinde de feminist akımların giderek yükseldiği bilinmektedir. ABD' de New York' ta ki St. John katedralinde, yaklaşık 100 kişilik kadınlı erkekli bir cemaate namaz kıldıran Amina Wadud' un ardından, bir cuma eylemi de Asra Omani tarafından yapılmıştı. Omani erkeklerle beraber ibadet yapmak istemiş, camide bulunan bir kadın tarafından nezaket

sınırları dışında oturduğu yerden zorla kaldırılmak istenmiştir. Buna binaen her ikisi de bu eylemlerinden ötürü baskı görmektedir (Talu, 2005:56-57).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu hususla ilgili olarak, kadınların günde beş vakit ve teravih namazında diğer kadınlara imamlık yapabileceğini, ama erkeklere imamlığının caiz olmadığı yönünde bir görüş bildirdiği bilinmektedir. Mamafih açıklamada Peygamberin eşlerinden Ümmi Seleme ve Ayşe' nin imam olarak namaz kıldırdığı, ancak öne geçmeyip ilk safın ortasında durdukları ifade edilmiştir.

Kendilerini İslamcı olarak tanımlayan kadınlara göre var olan tüm eşitsizliğin kaynağı, İslamiyet'in tam olarak yaşayışa aktarılmamasıdır. Zira İslami yaşayışın genelleştirilmesiyle, feminizm gibi akımlara gerek kalmadan kadın hak ettiği konuma gelecektir, düşüncesini savunmaktadırlar. Belki de kaynaklarda "Feminist İslam" gibi bir kavramsallaştırmanın geçmemesinin nedeni olabilir. Çünkü feminist İslam; İslamiyet'teki kadınlarla ilgili yanlışlıkları ve eksiklikleri tanımlar. Keza onlar İslamiyet'te zaten adaletin olduğu görüşündelerdir.

Kaynakça

Agacınski, S., (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. Çev. İsmail Yerguz. Ankara: Dost Yayınları.

Arat, N., (1980). *Kadın Sorunu*. İstanbul: İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Arat, N., (1996). *Türkiye'de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.

Arslanel, N., Eryücel, E., (2013). "Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: Cilt:17 Sayı:1, ss: 23-36.

Barnet, R., Cavanagh, J., (1196). *Küresel Düşler: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*. İstanbul: Sabah Yayınları.

Bauman, Z., (1999). *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*. Çev. Ahmet Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z., (1998). *Postmodern Etik*. Çev. Türker Alkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Boratav, K., (2001). "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri". *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*: Cilt:16, Sayı:186, ss: 7-17.

Bozkurt, V., "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımla"r, *Elektronik Kaynakça:* (http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/kuresellesme-kavram-gelisim veyaklasimlar.htm).

Butler, J., (2008). *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları.

Cevizci, A., (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çoştu, Y., (2005). "Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*: Cilt:IV, Sayı:7-8, ss: 90-105.

Çakır, S., (1996). *Osmanlı'da Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Demir, İ., (2005). "Küreselleşme Sürecinin Mesleki Teknik Eğitim Alanına Etkilerinin Algılanması". *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Dicken, P., (1992). *Global Shift: The Internationalization of Economic Activity*. Newyor: Guilford Press.

Ekmekçi, A., Ekmekçi, R., İrmiş, A., (2013). "Küreselleşme ve Spor Endüstrisi", *Pamukkale Journal of Sport Sciences:* Sayı:4, Cilt:1, ss. 91-117.

Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*, Çev. Berna Kurt ve Ece Aydın, İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Giddens A., (1998). *Modernliğin Sonuçları,* İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Günsoy, B., (2006). *Küreselleşmenin Ölçülmesinde Sistematik Yaklaşımlar; Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Ankara: Kırlangıç Yayınevi.

İnceoğlu, İ. (2012). "Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler", *Fe Dergi*, S. 1, s. 112-122.

Kartal, Z., (2007). "Kavramsal ve Tarihsel Yönleri İle Küreselleşme". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*: Cilt:8, Sayı:2, ss. 251-264.
Kazgan, G., (2002). *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Kepenek, Y., (1990). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Verso Yayınları.
Küçük, M., (2000). *Modernite Versus postmodernite*. Vadi Yayınları.
Larrain, G., (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. Çev. N. Domaniç. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
Marshall, G., (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
Mohanty, C. T. (2008). *Sınır Tanımayan Feminizm: Teoriyi Sömürgeleştirmekten Kurtarmak Dayanışmayı Örmek,* Çev: Hatice Pınar Şenoğuz, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
Naghibi, N. (2007). *Rethinking Global Sisterhood: Western Feminism and Iran,* London: University of Minnesota Press.
Oman, C., (1994). *Globalization and Regionalisation: The Challenge For Developing Countries*. OECD Development Center Studies.
Özkan, A. (2006)., "Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri". *Stratejik Rapor No: 5*. İstanbul: Tasam Yayınları.
Robertson, R., (1999). *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
Steger, M., (2006). *Küreselleşme*. Çev. Abdullah Ersoy. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
Talu, B., (2005). "ABD' de Müslümanlık Vaziyetleri- Farklı Ol, Ama Asla Fark Ettirme", *Nokta Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 1148, 03/09 Temmuz 27, ss. 56-57.
Ulugay, O., (1995). *Küreselleşme Korkusu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
Waters, M., (1995). *Globalization*. London: Routledge.
Yeldan, E., (2003). N*eo-Liberalizmin Bir Söylemi Olarak Küreselleşme. İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen; Birikim Devlet ve Sınıflar*. Derleyen Ahmet H. Köse, Erinç Yeldan, Fikret Şenses. İstanbul: İletişim Yayınları.
Yılmaz, G., (2006). "Küreselleşme ve Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Yaşamına Etkisi". *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.